

Κεφάλαιο 4

Από τον προσκυνητή στον θρησκευτικό τουρίστα

4.1. Το προσκύνημα στην ιστορική του εξέλιξη

Το προσκύνημα, στην πρωταρχική του μορφή, είναι ένα ταξίδι με κίνητρο κυρίως θρησκευτικούς λόγους. Αποτελεί μια από τις αρχαιότερες εκδηλώσεις της πίστης. Υπήρχε από τότε που υπήρξε και ο άνθρωπος και εκδηλώνεται σε όλες τις θρησκείες και από όλους τους ανθρώπους.

Είναι ένα ταξίδι τόσο εξωτερικό, δηλαδή προς τον ιερό τόπο, όσο και εσωτερικό, προς την πνευματική βελτίωση και ψυχική ανάταση. Ο τρόπος πραγματοποίησης του ταξιδιού, η επαφή με τη φύση, οι αντιξοότητες και η συντροφικότητα στην αντιμετώπιση των δυσκολιών του «ταξιδιού» αποτελούσαν μέρος του όλου εγχειρήματος.

Η ανάγκη του προσκυνηματος εξηγείται από την συνύπαρξη / δυαδικότητα της ίδιας της ανθρώπινης ύπαρξης ως σώμα και ως πνεύμα – ψυχή. Το προσκύνημα εμπλουτίζει τη ζωή του ανθρώπου με νέες εμπειρίες πέρα από την καθημερινότητα.

Στη σημερινή όμως εποχή, από τις συνθήκες υπό τις οποίες πραγματοποιείται το ταξίδι προς τον ιερό τόπο, προκαλούνται ερωτηματικά για το κατά πόσο πρόκειται πραγματικά για προσκυνητές, με την ουσιαστική έννοια του όρου. Έτσι διαμορφώνεται και επικρατεί η έννοια του θρησκευτικού τουρίστα [Homo Touristicus Religiosus] ο οποίος αντιδιαστέλλεται από τον προσκυνητή [pilgrim] (Vukonic, 1996: 68).

Το ζήτημα της διάκρισης ανάμεσα στον προσκυνητή και στο θρησκευτικό τουρίστα απασχόλησε και εξακολουθεί να απασχολεί την επιστημονική κοινότητα. Και τούτο διότι ανάλογα το χώρο (θρησκευτικό ή κοσμικό) στον οποίο κινείται το άτομο *διαμορφώνονται οι ανάγκες του, οι επιθυμίες του και οι συμπεριφορές του κατά τη διάρκεια του ταξιδιού.*

Οι *Jackowski και Smith* (1992:93) θεωρούν ότι η κίνηση αυτή λαμβάνει δύο μορφές, οι οποίες εξαρτώνται από τους στόχους αλλά και από τον τρόπο ταξιδιού. Στη μια μορφή η κινητήρια δύναμη είναι το θρησκευτικό αίσθημα (προσκυνητής) και στην άλλη η κινητήρια δύναμη είναι η

αναζήτηση της γνώσης (θρησκευτικός τουρίστας). Οι προσκυνητές αφιερώνουν το χρόνο τους στην περιουλλογή και στην προσευχή, εκτελώντας τις θρησκευτικές ιεροτελεστίες, ενώ κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους επισκέπτονται συγκεκριμένα «άδυτα». Οι περισσότεροι από αυτούς τους προσκυνητές δεν είναι ενημερωμένοι για την ιστορική ή πολιτιστική (δηλ. τη μη θρησκευτική) σημασία των πόλεων και των χωριών μέσω των οποίων ταξιδεύουν. Ο αρχικός σκοπός τους είναι το «ειδικό προσκύνημα» σε ένα κέντρο λατρείας στο οποίο είναι δυνατό να επιτευχθεί η θεραπεία ενός άρρωστου ή η σωτηρία της ψυχής και η είσοδος στον παράδεισο. Αντίθετα οι θρησκευτικοί τουρίστες είναι τα άτομα στα οποία το βασικό κίνητρο για το ταξίδι είναι κατά ένα μεγάλο μέρος η κατάκτηση της γνώσης. Αναζητούν πληροφορίες και εμπειρίες μέσα από τη διαδρομή και την επικοινωνία με τους ανθρώπους, τις περιοχές και τις πόλεις και από όπου περνούν. Οι θρησκευτικοί τουρίστες επισκέπτονται συνήθως την περιοχή-κέντρο και συμμετέχουν τουλάχιστον σε ένα μέρος των ιεροτελεστιών.

Ο Rinschede (1992:51-67) θεωρεί ότι θρησκευτικός τουρισμός είναι η μορφή του τουρισμού, στην οποία οι μετέχοντες κινούνται είτε μερικά είτε αποκλειστικά από θρησκευτικούς λόγους. Μάλιστα θεωρεί ότι ο θρησκευτικός τουρισμός είναι υποκατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού, επισημαίνοντας το γεγονός ότι οι μετέχοντες σε οργανωμένα προσκυνηματα διαθέτουν συχνά μια μέρα επιπλέον για επίσκεψη σε επιλεγμένα τουριστικά αξιοθέατα (π.χ. οι προσκυνητές της Παναγίας της Λούρδης¹ (Lourdes) επισκέπτονται την Ανδόρα ή τα ισπανικά Πυρηναιά, ή από τη Φάτιμα² (Fatima) μεταβαίνουν στις ακτές του Ατλαντικού ή σε κάποια γειτονική πόλη με πολιτισμικό ενδιαφέρον. Ανάλογες επισκέψεις γίνονται και από τους προσκυνητές του Μεντιούγκοριε³ (Medjugorje) προς τις Δαλματικές ακτές.

Ο Robichaud (1999:2) θεωρεί ότι ο θρησκευτικός τουρίστας βρίσκεται ανάμεσα στον τουρίστα και στον προσκυνητή. Είναι αυτός που ταξιδεύει για θρησκευτικούς σκοπούς αλλά δεν γνωρίζει με ποιο τρόπο να προσεγ-

¹ Το ιερό της Παναγίας της Λούρδης στη Νότια Γαλλία αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προσκυνηματα των Καθολικών. Το 1858 εμφανίσθηκε στη 14χρονη Μπερναντέτ Σουμπιρούς σε ένα σπήλαιο η Παναγία. (Bertrin, 1910). Τα νερά που αναβλύζουν από μια πηγή στο σπήλαιο θεωρούνται θαυματουργά. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία ο αριθμός των επισκεπτών το 2011, ανήλθε στα 8 εκατομμύρια άτομα (ARC, 2011).

² Το ιερό της Φάτιμα βρίσκεται στην Πορτογαλία, 110 χλμ. βόρεια της Λισαβόνας. Συνδέεται με εμφανίσεις της Παναγίας σε τρεις μικρούς βοσκούς, τη Lucia, τον Francisco και την Jacinta, το 1916. Αποτελεί, μαζί με τη Λούρδη ένα από τα μεγαλύτερα προσκυνηματα των Καθολικών. (Rossi, n.d.). Ο αριθμός των προσκυνητών το 2011 ανήλθε στα 4-5 εκατομμύρια.

³ Η περιοχή Μεντιούγκοριε βρίσκεται στην Ερζεγοβίνη και αποτελεί τόπο προσκυνηματος από το 1981 αφότου αναφέρθηκαν εμφανίσεις της Παναγίας. Το 2017 καταγράφηκαν 1.571.100 επισκέπτες. (Medjugorje, 2018; Bosnia and Herzegovina, 2018).

γίσει τον πνευματικό του στόχο, καθώς περιβάλλεται από επαγγελματίες ταξιδιωτικούς συμβούλους, εντάσσεται σε προκαθορισμένα προγράμματα ταξιδιού, συμμετέχει σε οργανωμένα ομαδικά γεύματα και ακολουθεί τυποποιημένες διαδρομές, χάνοντας τον πραγματικό θρησκευτικό - πνευματικό του στόχο. Μπορεί το ταξίδι του να ονομάζεται προσκύνημα, στην πραγματικότητα όμως ο ταξιδιώτης αυτός αλλοτριώνεται και καθίσταται από προσκυνητής απλά και μόνο τουρίστας. Η ευμάρεια, οι ανέσεις, το κοσμοπολίτικο περιβάλλον των ταξιδιών και της διαμονής σε πολυτελή ξενοδοχεία, οι φωτογραφικές μηχανές και οι κάμερες που συνοδεύουν πολλούς ταξιδιώτες, η εμπορευματοποίηση των ιερών αντικειμένων, οι ανάγκες για καταλύματα, γεύματα, οργανωμένες εκδηλώσεις κ.λπ. αφαιρούν από το προσκύνημα το στοιχείο της πνευματικότητας και το περιορίζουν στο τουριστικό στοιχείο. Επισημαίνει χαρακτηριστικά ότι το σύγχρονο προσκύνημα στο Βατικανό έχει υποβαθμισθεί και εστιάζεται σε δύο σημεία, «να δούμε τον Πάπα και να γιορτάσουμε ομαδικά επισκεπτόμενοι πολλές και διαφορετικές εκκλησίες» (Rebichaud, 1999: 3).

Ανάλογο διαχωρισμό κάνει και η Smith (1992:1-17) όσον αφορά τα κίνητρα του θρησκευτικού τουρίστα (Σχήμα 4.1). Η Smith κατασκευάζει ένα πλαίσιο θέσεων στα άκρα του οποίου υπάρχουν το ιερό και το κοσμικό. Ανάμεσα στα δύο άκρα υπάρχουν απεριορίστοι αριθμοί πιθανών συνδυασμών ιερού και κοσμικού. Οι θέσεις Α, Β, Γ, Δ, Ε αποδίδουν τα πολλαπλά και μεταβαλλόμενα κίνητρα του ταξιδιώτη, του οποίου το ενδιαφέρον και οι δραστηριότητες μπορεί να μεταβάλλονται ανάλογα από τον τουρίστα στον προσκυνητή και αντίστροφα (Smith, 1992:3-4). Στο κέντρο υπάρχει αυτό που ονομάζεται θρησκευτικό τουρισμό. Η περιοχή ανάμεσα στο Α και στο Γ προσδιορίζει το άτομο που είναι περισσότερο προσκυνητής παρά τουρίστας, ενώ η περιοχή ανάμεσα στο Γ και στο Ε προσδιορίζει αυτόν που είναι περισσότερο τουρίστας παρά προσκυνητής.

Σχήμα 4.1

ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ	ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ				ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
A	B	Γ	Δ	Ε	
-----	-----	-----	-----	-----	-----
Ιερό	πιστός/κοσμικός				κοσμικό
	Αναζήτηση γνώσης				

Μάλιστα το σχήμα αυτό επιβεβαιώνει την άποψη που διατύπωσε ο Pearce (1991) ότι τα κίνητρα του ταξιδιώτη είναι ποικίλα και μεταβαλλόμενα και κατ'επέκταση τα ενδιαφέροντά του και οι δραστηριότητές του μπορεί εύκολα να μετακινούνται από τον προσκυνητή στον τουρίστα και αντίστροφα.

Ο *Vukonic* (1996) υποστηρίζει ότι ο θρησκευτικός τουρίστας όταν εκπληρώσει τις θρησκευτικές του ανάγκες, συμπεριφέρεται κατά τα λοιπά, ως τουρίστας, εννοώντας ότι έχει ανάγκη για κατάλυμα, για τροφή, να αγοράσει ενθύμια κ.λπ.).

Οι *Turner και Turner* (1978:20) υποστηρίζουν ότι «ο θρησκευτικός τουρίστας είναι κατά το ήμισυ προσκυνητής και κατά το ήμισυ τουρίστας».

Ασφαλώς δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι το προσκύνημα διαμορφώνεται εκτός από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και από την επίρεια άλλων παραγόντων που κάθε φορά επικρατούν όπως πολιτικοί (π.χ. στην Πολωνία η εκκλησία αποτελεί σύμβολο της εθνικής ταυτότητας και της ενότητας των Πολωνών), οικονομικοί, κοινωνικοί κ.λπ. (Jackowski & Smith 1992:105). Επίσης σημαντική επίδραση ασκούν και οι ιστορικοί παράγοντες (π.χ. η ιερά μονή της Αγίας Λαύρας, στα Καλάβρυτα, όπου παράλληλα με το θρησκευτικό στοιχείο συνυπάρχει και το ιστορικό στοιχείο – λάβαρο της ελληνικής επανάστασης του 1821).

Εικόνα 4.1. Προσκύνημα, Κέρκυρα.

ΠΗΓΗ: Συρίγος Ε.

Το ταξίδι στον τόπο του προσκυνήματος αποκτά τη δική του σημασία ανάλογα με την οπτική της εκκλησίας. Στην προτεσταντική εκκλησία έμφαση δίνεται περισσότερο στη διαδρομή, στην περισυλλογή, στην απόσυρση και στην επαφή με τους ανθρώπους και στην παράδοση της εκκλησίας, ενώ στην ορθόδοξη εκκλησία η έμφαση δίνεται στον ιερό χώρο και στον άγιο πρόσωπο που συνδέεται με αυτόν (Berit, 2006:2).

Σε άλλες θρησκείες, όπως στο Ισλάμ, ο όρος θρησκευτικός τουρισμός θεωρείται απαράδεκτος. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα επίσημα στατιστικά στοιχεία του κράτους της Σαουδικής Αραβίας επισημαίνεται ότι «στα στοιχεία συμπεριλαμβάνονται και οι επισκέπτες στους οποίους έχει παρασχεθεί βίζα για τα προσκυνήματα του Hajj και του Umrah καθώς οι ταξιδιώτες αυτοί εντάσσονται σε όσους ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού αποκαλεί «θρησκευτικούς τουρίστες» (MAS Centre, 2004).

Εικόνα 4.1. Πρετοιμασία για την είσοδο των πιστών στο τζαμί. για τι καθημερινό προσκύνημα. Σουλτάν Αχμέτ, Κωνσταντινούπολη.

ΠΗΓΗ: Συρίγος Ε.

Για τους μουσουλμάνους το προσκύνημα στον ιερό τόπο αποτελεί καθήκον του πιστού. Κυριαρχεί μόνο το πνευματικό στοιχείο. Εξάλλου το Ισλάμ απορρίπτει τα «ανήθικα» χαρακτηριστικά της κατανάλωσης του σύγχρονου τουρισμού και επιβάλλει τη γνήσια, ανθρωπιστική, δίκαιη και αμοιβαία διαπολιτισμική επικοινωνία. Για τους μουσουλμάνους το ταξίδι για προσκύνημα είναι μέρος ενός μεγαλύτερου ταξιδιού στα ίχνη «των δρόμων του Θεού». Αντίθετα από το σύγχρονο τουρισμό, η σχέση μεταξύ του οικοδεσπότη και του φιλοξενούμενου είναι προσωπική που κατευθύνεται προς ένα και μόνο στόχο - στην υποβολή στον «δρόμο του Θεού». Το ταξίδι πρέπει να έχει «πνευματικό σκοπό» για να μυήσει τον πιστό στο μεγαλείο του Θεού, μέσα από την παρατήρηση των «σημείων» της ιστορίας και των θαυμάτων του ανθρώπου και της φύσης, τα οποία αποτελούν δώρα από το Θεό (Din, 1989:559). Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που η κυβέρνηση της Σαουδικής Αραβίας παρέχει οικονομική βοήθεια σε επιλεγμένες ομάδες μουσουλμάνων προκειμέ-

νου να προσκυνήσουν στη Μέκκα. Το 1992 μάλιστα χρηματοδότησε το προσκύνημα εκατοντάδων Μουσουλμάνων από το Αζερμπαϊτζάν, την Τασκένδη και τη Μογγολία (Federal Research Division of the Library of Congress, n.d.).

Εικόνα 4.1. Σουλτάν Αχμέτ, εσωτερικό.

ΠΗΓΗ: Συρίγος Ε.

Πρέπει όμως να επισημανθεί το γεγονός ότι ο σύγχρονος καταναλωτικός τρόπος ζωής έχει επηρεάσει και το προσκύνημα στη Μέκκα. Έτσι, πολλές είναι οι διαμαρτυρίες, ότι το προσκύνημα διαφοροποιείται ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του πιστού. Είναι χαρακτηριστικά τα δημοσιεύματα της εφημερίδας Independent σύμφωνα με τα οποία ο ιερός τόπος της Μέκκα, με τη συνεχή ανέγερση πολυτελών ξενοδοχείων, για τους εύπορους προσκυνητές, και τεράστιων εμπορικών κέντρων, σταδιακά μετατρέπεται σε «Λας Βέγκας» (Taylor, 2011). Μάλιστα, υποστηρίζεται ότι οι πολυτελείς αυτές κατασκευές, που ουσιαστικά αποτελούν διείσδυση του υλισμού στο προσκύνημα, έχουν μεταβάλλει την εμπειρία του Hajj για τους πλούσιους προσκυνητές, ενώ την ίδια στιγμή, οι φτωχοί αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ανεύρεση οικονομικού καταλύματος (Qari, 2017).

Σε ορισμένες θρησκείες, όπως στο Ισλάμ και στο Βουδισμό, δεν επιτρέπεται η επίσκεψη σε κάποια μέρη από μη πιστούς π.χ. δεν επιτρέπεται η πρόσβαση στον ιερό βράχο Κααμπά σε μη μουσουλμάνους. Το γεγονός αυτό περιορίζει την τουριστική ελκυστικότητα των ιερών τόπων,

αλλά παράλληλα εμπνέει μεγαλύτερο σεβασμό και αίσθημα θρησκευτικότητας στους πιστούς (Vukonic, 1996:93).

Οι ρωμαιοκαθολικοί είναι ανεκτικοί στην ιδέα του θρησκευτικού τουρισμού, καθώς ούτε τον δέχονται ούτε τον απορρίπτουν, ίσως διότι το φαινόμενο είναι ισχυρό και έχει τεράστιες οικονομικές διαστάσεις. Η ίδια ανεκτικότητα παρατηρείται και στην ορθόδοξη εκκλησία, αν και ο όρος θρησκευτικός τουρισμός θεωρείται αδόκιμος με αυστηρά θεολογικά κριτήρια (Μοίρα, 2003:90).

4.2. Ο θρησκευτικός τουρίστας

Το προσκύνημα δηλαδή η ανθρώπινη μετακίνηση στο χώρο για την αναζήτηση του θείου και η εκδήλωση της πίστης σ' αυτό αποτελεί σημαντική ψυχολογική ανάγκη για κάθε άνθρωπο ανεξάρτητα από φυλή, φύλο, εθνικότητα ή θρησκεία. Παράλληλα, οι μετακινούμενοι είτε αυτοί είναι αμιγώς προσκυνητές, είτε είναι απλώς τουρίστες, είτε συνδυάζουν στο ταξίδι τους τόσο το προσκυνηματικό όσο και το πολιτιστικό στοιχείο, έχουν βασικές ανάγκες που πρέπει να ικανοποιηθούν.

Αυτό σημαίνει ότι το θρησκευτικό φαινόμενο, είτε αυτό εκλαμβάνεται ως προσκυνηματικό είτε ως θρησκευτικό-πολιτισμικό, απαιτεί ένα κύκλο οικονομικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται από ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, από τουριστικά γραφεία, από αεροπορικές εταιρείες, από επισιτιστικές επιχειρήσεις, από διαφημιστικές εταιρείες, από καταστήματα πώλησης αναμνηστικών, εικόνων και άλλων αντικειμένων, κ.λπ.

Η ανάγκη όμως ικανοποίησης βασικών βιολογικών αναγκών όπως σίτισης, ενδίαίτησης, κ.λπ των προσκυνητών κατά τη διάρκεια του προσκυνηματός δεν είναι επαρκές επιχείρημα για να χαρακτηριστεί το φαινόμενο ως «προσκυνηματικός τουρισμός». Και το αντίθετο, δηλαδή το γεγονός ότι οι τουρίστες κατά τη διάρκεια του ταξιδιού ικανοποιούν τις θρησκευτικές τους ανάγκες δεν επιτρέπει το χαρακτηρισμό του ταξιδιού ως θρησκευτικού τουρισμού. Εξ άλλου συχνότατα πολλοί τουρίστες επισκέπτονται ιερά μέρη, θρησκευτικά μνημεία και μουσεία, κ.λπ. άλλων θρησκειών κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους κινούμενοι από περιέργεια, ενδιαφέρον, ανάγκη για γνώση της άλλης θρησκείας κ.λπ.

Σε κάθε περίπτωση είναι εξαιρετικά δύσκολο να διερευνηθούν τα κίνητρα του επισκέπτη και μάλιστα ποια κίνητρα κυριαρχούν, αν δηλαδή είναι αμιγώς προσκυνηματικοί οι λόγοι που προκαλούν τη μετακίνησή του ή αν είναι πολιτισμικοί ή αν συντρέχουν και οι δύο.

Η αξιοποίηση του ενδιαφέροντος για πολιτισμικά μνημεία και πολιτισμικές εκδηλώσεις με θρησκευτικό χαρακτήρα δεν δικαιολογεί την αναφορά σε «προσκυνηματικό τουρισμό», διότι δεν συνάδουν οι έννοι-

ες «προσκύνημα» και «τουρισμός» τουλάχιστον με το περιεχόμενο που έχει αποκτήσει σήμερα στις δυτικές κοινωνίες του καταναλωτισμού η λέξη «τουρισμός».

Κατά τη γνώμη μου πρόκειται για δύο διαφορετικά κοινωνικά φαινόμενα που έχουν ως κοινό στοιχείο τη θρησκευτικότητα ανεξαρτήτως αν αυτή είναι ενεργή ή ανενεργή. Έτσι ο πολιτισμός και ο τουρισμός δημιουργούν μια «συμβιωτική» ή «συμπληρωματική» σχέση. Τα κοινωνικά αυτά φαινόμενα είναι (α) το προσκύνημα, όπου κυριαρχεί το πνευματικό στοιχείο της πίστης και το οποίο εκδηλώνεται στις κατάλληλες συνθήκες που τις διακρίνει η πνευματικότητα, η αυστηρότητα, η εγκράτεια, η τήρηση του τυπικού, η ψυχική προετοιμασία κ.λπ., (β) ο θρησκευτικός τουρισμός ως υποκατηγορία του πολιτισμικού τουρισμού, όπου αξιοποιείται με τουριστικά κριτήρια το θρησκευτικό στοιχείο του χώρου ή της εκδήλωσης ως πολιτισμική κληρονομιά. Η πολιτισμική παράμετρος καθίσταται κοινή συνιστώσα τουρισμού και θρησκείας.

Η αναζήτηση, η αποκωδικοποίηση και η ανανύριση του κινήτρου που παρακινεί τον επισκέπτη είναι κεφαλαίως σημασίας όσον αφορά τη διαχείριση ενός προορισμού από τους αρμόδιους δημόσιους φορείς (π.χ. υπουργείο, φορείς της εκκλησίας, κ.λπ.), αλλά γενικότερα και από τους ιδιωτικούς φορείς που προσδοκούν οφέλη από τη μετακίνηση των τουριστών και των προσκυνητών. Και τούτο διότι οι ανάγκες και οι απαιτήσεις των επισκεπτών (θρησκευτικών τουριστών ή προσκυνητών) προσδιορίζονται από τα κίνητρό τους.

Η τυπολογία και η εν τέλει κατάσταση του επισκέπτη/τουρίστα ή του προσκυνητή δεν έχει απλά και μόνο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον, αλλά και πρακτικό καθώς επηρεάζει τις επιλογές του σε όλες τις φάσεις του ταξιδιού. Αρχικά η επιλογή του προορισμού εξαρτάται από το αν αυτός εμφανίζεται περισσότερο ή λιγότερο ελκυστικός σε σχέση με τις επιθυμίες, τα κίνητρα και τις ανάγκες του. Στη συνέχεια, οι επιλογές κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, για φαγητό, επισκέψεις, αγορά αναμνηστικών κ.λπ. διαφέρουν π.χ. διαφορετικές διατροφικές ανάγκες έχει ο προσκυνητής, ο οποίος επιθυμεί να νηστέψει κατά τη διάρκεια του προσκυνήματος και διαφορετικές ο θρησκευτικός τουρίστας. Επίσης, διαφορετική είναι η συμπεριφορά του προσκυνητή στον ιερό χώρο και σαφώς διαφορετική αυτή του θρησκευτικού τουρίστα. Ανάλογες διαφορές καταγράφονται και στις ανάγκες μετάβασης στον ιερό τόπο, στις αγορές κ.λπ. (βλ. Μέρος Δεύτερο)

Ασφαλώς, στη σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης, ο προσκυνητής, με την παραδοσιακή, αλλά και «στερεοτυπική» έννοια έχει διαφοροποιηθεί. Έτσι, εναπόκειται στον ασκούντα τουριστική πολιτική φορέα, να στρέψει το ενδιαφέρον του προσκυνητή σε τουριστικές δραστηριότητες.

Στο πλαίσιο αυτό θα ήταν δυνατόν να διακριθεί η έννοια του θρησκευτικού τουρίστα από την έννοια του προσκυνητή με βάση το κυρίαρχο κίνητρο του ταξιδιού.

Έτσι, ως **θρησκευτικός τουρισμός** χαρακτηρίζεται το σύνολο των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη διενέργεια ταξιδιού μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων σε περιοχές, χώρους, τόπους και μνημεία θρησκευτικής-πολιτισμικής σημασίας με *κυρίαρχο κίνητρο την επαφή με το θρησκευτικό στοιχείο του τόπου υποδοχής ως μέρος του πολιτισμού*.

Ως **προσκύνημα** χαρακτηρίζεται το σύνολο των δραστηριοτήτων μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων σε περιοχές, χώρους, τόπους και μνημεία θρησκευτικής σημασίας με *κυρίαρχο κίνητρο την πνευματική ανάβαση από τη γη προς τον ουρανό*, δηλ. την επικοινωνία με τη θεότητα, την εκπλήρωση τάματος, ή την ουσιαστική συμμετοχή σε θρησκευτικές τελετές και εκδηλώσεις (ως μέρος της θρησκείας του ατόμου).

Εικόνα 4.2. Από το προσκύνημα στην τήνη.

ΠΗΓΗ: Πολυξένη Μοίρα, προσωπικό αρχείο

fedimos.gr

Κεφάλαιο 5

Τυπολογία των θρησκευτικών-πολιτισμικών πόρων

Στη σύγχρονη εποχή παρατηρείται διεθνώς το φαινόμενο, θρησκευτικοί χώροι ή θρησκευτικού περιεχομένου εκδηλώσεις να έχουν αποβάλλει, εν όλω ή εν μέρει, το πνευματικό στοιχείο του προσκυνήματος και να λειτουργούν απλά και μόνο ή κυρίως ως θρησκευτικοί-πολιτισμικοί χώροι και ως χώροι για πολιτιστικές εκδηλώσεις. Το θρησκευτικό-πνευματικό στοιχείο συρρικνώνεται και παύει να χαρακτηρίζει το χώρο, ο οποίος πλέον καθίσταται για τον οποιονδήποτε επισκέπτη, ανεξαρτήτως θρησκείας, πολιτισμικός πόλος έλξης. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται τουριστικό ρεύμα που βασίζεται στη θρησκεία (θρησκευτικός τουρισμός) ως στοιχείο πολιτισμού που εντάσσεται στον πολιτισμικό τουρισμό. Το ρεύμα αυτό είναι διαφορετικό από αυτό του προσκυνήματος, καθώς το κυρίαρχο κίνητρο είναι διαφορετικό. Έτσι, διακρίνουμε α) τους επισκέπτες που είναι καθαρά προσκυνητές, και β) τους θρησκευτικούς - πολιτισμικούς τουρίστες.

Οι θρησκευτικοί-πολιτισμικοί πόροι είναι δυνατόν να ταξινομηθούν ως εξής (Μοίρα, 2008:97-112; Moira, et al, 2009a):

5.1. Θρησκευτικώς ενεργά κτίσματα

Τα **θρησκευτικώς ενεργά κτίσματα**, είναι κτίσματα που διατηρούν τη θρησκευτική τους λειτουργία και παράλληλα ως μοναδικά μνημεία της πολιτισμικής κληρονομιάς προσελκύουν τους επισκέπτες. Τα κτίσματα αυτά λειτουργούν με τέτοιο τρόπο ώστε στο πρόγραμμά τους να διατίθεται χρόνος για επισκέψεις τουριστών χωρίς να προκαλείται διατάραξη της θρησκευτικής κατάνυξης κατά τη διάρκεια της πραγματοποίησης ιερών τελετών.

5.1.1. Αβαείο του Wesrminster

Στην κατηγορία των θρησκευτικώς ενεργών κτισμάτων, ανή-

κει το Αβαείο του Westminster, το οποίο έχει ενταχθεί στον Κατάλογο της UNESCO ως τμήμα της παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς. Το Αβαείο του Westminster αποτελεί τον τόπο στέψης, αλλά και ταφής των βασιλέων της Βρετανίας. Ο ναός βρίσκεται υπό τον έλεγχο του βασιλικού οίκου της Αγγλίας. Ο σημερινός ναός άρχισε να κατασκευάζεται από τον Ερρίκο Γ΄ το 1245 ως τόπος ταφής του. Ολοκληρώθηκε το 1517 (Jenkins, 2005).

Το Αβαείο ενεργοποιείται κάθε Κυριακή, οπότε πραγματοποιείται λειτουργία για τους πιστούς, αλλά και σε άλλες θρησκευτικές εκδηλώσεις, όπως στέψεις, γάμοι και κηδείες προσώπων της βασιλικής οικογένειας κ.λπ. Στις υπόλοιπες ημέρες της εβδομάδας επιτρέπεται η οργανωμένη επίσκεψη σε καθορισμένα χρονικά διαστήματα. Συνήθως για την ομαλή λειτουργία του χώρου προβλέπεται ωράριο επίσκεψης των τουριστών, οι οποίοι καταβάλλουν αντίτιμο για την είσοδό τους.

Εκτός αυτού, στο χώρο πραγματοποιούνται και διάφορες άλλες εκδηλώσεις όπως συναυλίες, ή θρησκευτικές πολιτισμικές τελετές. Προβλέπεται επίσης η οργανωμένη επίσκεψη των χώρων από σχολεία από όλη τη χώρα και από το εξωτερικό για εκπαιδευτικούς λόγους.

Ο φορέας διαχείρισης έχει επιτύχει την ομαλή λειτουργία του Αβαείου τόσο για την ικανοποίηση των αναγκών των πιστών, όσο και την παράλληλη λειτουργία του ως παγκοσμίως γνωστού τουριστικού προορισμού (Μοίρα, 2015:20). Ο ιστότοπος του Αβαείου παρέχει κάθε είδους πληροφορία για πιστούς και μη. Με αυτό τον τρόπο γίνεται ορθή διαχείριση της κίνησης και αποφεύγονται παρανοήσεις και παράπονα από τους επισκέπτες. Χαρακτηριστικό του βαθμού προσαρμογής στις νέες ανάγκες αλλά και στις νέες τεχνολογίες είναι το γεγονός ότι μέσω της ιστοσελίδας μπορεί κάποιος να ενημερωθεί για το ωράριο επισκέψεων ή λειτουργιών, τις ευκολίες πρόσβασης, να παρακολουθήσει βιντεοσκοπημένες εκδηλώσεις, να κάνει κρατήσεις για το μουσείο ή το εστιατόριο, να αναρτήσει φωτογραφίες ή βίντεο κ.λπ. Παράλληλα υπάρχει αναφορά στα κοινωνικά δίκτυα.

Το Αβαείο διαχειρίζεται με εξαιρετικό τρόπο τις ανάγκες των επισκεπτών (πιστών ή τουριστών). Υπάρχουν ευκολίες πρόσβασης για άτομα με κινητικές δυσκολίες και για άτομα με προβλήματα ακοής ή όρασης. Επίσης, προβλέπεται ειδική διαδρομή για παιδιά. Γνωρίζοντας τη σπουδαιότητα της πρόσβασης των αλλοδαπών επισκεπτών που δεν γνωρίζουν την γλώσσα, η ιστοσελίδα είναι διαθέσιμη, εκτός από την αγγλική, σε 12 γλώσσες (ισπανική, πορτογαλική, πολωνική, ολλανδική, ιταλική, ουγγρική, ιαπωνική, κινεζική, γερμανική, γαλλική, ρωσική και κορεατική).

5.1.2. Η Παναγία των Παρισίων

Ο Καθεδρικός ναός της Παναγίας των Παρισίων είναι ο Μητροπολιτικός